

hotné literatury jako např. na str. 102, 119, 175 aj.). Někdy vzniká dojem, že autor ani nečetl všechnu obsáhlou citovanou literaturu; uvádí např. Ogawův článek o Li Kchuejově *Právní knize*, která podle Ogawova mínění vůbec neexistovala,⁴ avšak Čchü Tchung-cu se o tom vůbec nezmiňuje při výkladu o Li Kchuejovi (str. 170—174). Rušivě působí značný počet tiskových chyb, které zdaleka nejsou zachyceny v seznamu chyb (na str. 303—304).

Knihy byla původně psána pro čínské odborníky a po určitých úpravách je tedy nyní přístupná i širšímu okruhu odborníků, především ovšem sinologů. Obecný právní historik by byl nucen vypořádat se s hodně technickým výkladem autora, který předpokládá poměrně dobrou znalost čínských dějin a reálií. Sinolog také uvítá, že všude v knize jsou tištěny čínské znaky.

Celkem lze tedy říci, že kniha je podstatným přínosem do dosud značně chudé literatury o dějinách čínského práva a bude jistě s velkým užitekem studována poměrně širokým okruhem sinologů historiků, protože leckde doplní dosud dosti nesystematické znalosti o zkoumané problematice a podá i určitý základní přehled. Kniha však není zdaleka posledním slovem ani v shromáždění materiálu a tím méně v jeho hodnocení. Před čínskými i evropskými badateli stojí stále obtížný, ale naléhavý úkol prostudovat důkladně a z marxistického hlediska tuto část ideologické nadstavby, která je nezbytná pro pochopení samé podstaty čínské společnosti.

Timoteus Pokora

E. Volterra, *Istituzioni di diritto privato romano*, Roma 1961, str. 828

M. N. Andreev, *Rímsko časno pravo*, Sofia 1958, str. 359

Romanistické příručky podávaly vždy neklamné svědectví o tom, jak se v té které zemi pěstovalo římské právo, nejen na právnických fakultách, nýbrž i mimo ně.

Široce pojatá učebnice *Edoarda Volterry*, profesora římské university a čestného doktora Karlovy university, ukazuje výmluvně již svým rozsahem, že Itálie je stále střediskem romanistických studií. Toto dílo, které je zároveň významnou a v některých směrech zcela původní prací vědeckou, budeme zde ovšem posuzovat především jako učebnici, jako pomůcku studentům, jimž je hlavně určena. Pro skromného a neobyčejně důkladného badatele, jakým je Volterra, je jen příznačné, že v předmluvě děkuje studentům ze svých dřívějších působišť (Cagliari, Parma, Pisa a Bologna) za to, že mu svými pochybnostmi, otázkami i odpověďmi pomohli vytvářet tuto učebnici.

V systému se Volterra celkem neliší od jiných svých významných předchůdců a současníků, i když obsah některých hlavních částí svého systému označuje poněkud jinak (Úvod; I. Pojem práva — Subjekty a objekt; II. Ochrana práv — Římský civilní proces; III. Věcná práva; IV. Obligační právo; V. Manželství a majetkové vztahy mezi manželi; VI. Dědictví a darování.) Také periodizace probíhá obdobně jako u nich vertikálně uvnitř jednotlivých právních institucí, ní-

⁴ Podrobněji jsem o tom pojednal v článku *Prameny starého čínského práva* v PHS VI., str. 5—15; viz též J. Tureček a kolektiv, *Světové dějiny státu a práva ve starověku*, Praha 1963, str. 143.

koli horizontálně v souhlase se sociálně ekonomickými podmínkami hlavních dějinných epoch antického Říma.

To co činí dílo charakteristickým, je neobyčejné vyzdvižení *didaktické* stránky výkladu a právě tím význam jeho Institucí daleko překračuje hranice romanistiky samé. V učebnici by to vlastně mělo být samozřejmé; jenomže ze zkušenosti víme, že převážná část učebnic podává prostě soubor vědomostí daného oboru, především těch, které studující potřebují k úspěšnému vykonání zkoušek. Zcela jinak je tomu u Volterry, kterého celým rozsáhlým dílem vede stálý ohled na studenty, jimž se s nevyčerpatelnou důkladností snaží přiblížit a osvětlit probíranou látku: jeho kniha je jediným velkým rozhovorem zkušeného profesora s posluchači, je to přenášení právnických vědomostí a zkušeností z generace na generaci v nejlepším slova smyslu. Svého záměru by ovšem Volterra nemohl dosáhnout kratším textem, v němž dokonce nejsou zahrnuty ani údaje bibliografické, které spolu s dalším historickým a metodologickým výkladem budou předmětem druhého dílu učebnice.

V celé své práci se Volterra vyhýbá jakékoliv šabloně. Svě rozhodující hledisko pedagogické uplatňuje již ve zcela rozdílné šíři výkladu u jednotlivých částí a pokud je v některých partiích až příliš obšírný, snaží se tím zároveň zpětně prohloubit osvětlení jiných částí systému, na něž odkazuje (je ovšem pravda, že ve snaze o naprostou přesnost výrazu používá někdy period nadmíru dlouhých). Tím spíše mění způsob výkladu podle významu a obtížnosti látky; často vychází z dnešního smyslu právních pojmů a institucí, aby čtenáři přiblížil pojetí římské. Vůbec úzký vztah k modernímu právu prolíná celým jeho dílem, ne ovšem ve smyslu jakéhosi obsahového následnictví římskoprávních institucí, nýbrž spíše z hlediska právní vědy a právního myšlení, tj. momentů didakticky názorných a dvojnásob poučných. Tam, kde je to na místě, ovšem vyzdvihuje široká vyústění romanistických nauk do moderního práva jako např. při držbě práva, která se vyvinula z prostého základu římské quasi possessio (str. 402 a n.).

Jinak ovšem základem celého díla jsou původní nauky římskoprávní a proto Volterra sahá vždy k pramenům a podle okolností uvádí i rozsáhlou kasuistiku: hledá, jaké bylo skutečné stanovisko římských právníků, a snaží se zjišťovat subjektivní a objektivní prvky, na nichž Římané budovali. Na širokém pozadí díla ovšem vynikají zvláštnosti římského práva proti všem ostatním antickým právům (např. přechod vlastnictví dvěma právními jednáními, str. 339 a n.) a nesmírná bohatost jeho forem a právnických obrátů. Při své mimořádně hluboké znalosti právě této materie Volterra vysoko vyzdvihuje samostatnost a svéráznost římského práva oproti právům orientálním (str. 8—9), jak o tom svědčí mnoho přesvědčivých důkazů a mnoho právních institucí, např. samo matrimonium (str. 644).

Množství podrobností, které jsou v knize uvedeny, není samoúčelné, nýbrž je přísně podřízeno jejímu účelu rozvíjet a utvářet historické a logické myšlení mladých právníků. Pro lepší pochopení látky uvádí různé možnosti právního řešení (např. jak usucapio lze chápat jako nabytí originární, derivativní i sui generis, str. 346); vždycky ovšem s patřičným odůvodněním; podle potřeby neváhá připojit i romanistické nauky minulých staletí až k odbočkám do moderního práva. Upozorňuje velmi často na rozdíly jednotlivých právních figur (např. receptum argentarii a constitutum debiti, str. 582 p. 3), někdy velmi jemné, jako např. při neplatnosti rozsudku v pojetí římských klasických právníků oproti pojetí modernímu (str. 261, p. 1); dále na plynulé přechody z jedné figury do

druhé (např. reálné kontrakty a *contractus innominati*, str. 535 p. 1, *precarium* a *commodatum*, str. 541 p. 2, nebo *mandatum*, *procura*, *negotiorum gestio*, str. 530), na změny obsahu v pouhou formu (např. u *mancipace*, str. 329 p. 4) nebo na změny obsahu některých zásad (jako u zásady *consensus facit nuptias*, str. 656—7). K osvětlení výkladu nešetří příklady, třebas i několika vedle sebe, k pravidlům staví výjimky, někdy ještě dodatečně připojuje rekapitulaci aj. Dokonce i nedostatky romanistiky jako vědy (neúplné zprávy, pochybnosti nauky, různé výklady atd.) dovede přeměnit v didaktické přednosti, neboť přesným zachycením dnešního stavu bádání prohlubuje historický cit a logické pochody studujících. V celém svém díle usiluje o maximum logické konstrukce, nikoli ovšem takové, jež by se opírala o pouhou abstraktní logiku, dohady a nepodložená srovnání (viz např. *nexum* a na ně se vížící různé teorie a domněnky, str. 475), nýbrž o logiku, která má pevnou oporu v pramenech. Učí studenty rozhodovat se pro určité řešení, zaujímat určité stanovisko, opřené o rozhodující důvody, ale respektovat přitom cizí názory, stále k nim přihlížet a ve světle dalšího vývoje vždy přezkoumávat názory vlastní.

Je známo, jaké spousty teorií a výkladů se váží ke každému romanistickému problému od dob republikánské jurisprudence přes celé období romanistické tradice až podnes a Volterra jich podává bohatý výběr. Ve spleti všemožných hledisek se orientuje se suverénní jistotou: přesně vymezuje jednotlivé teorie, bezpečně odděluje otázky diskutované (i různé odstíny pochybností jednotlivých autorů) od uzavřených a nezaujatě hodnotí názory cizí i vlastní. Čist některá místa, kde je znalcem nad jiné zasvěceným (např. o občanství, str. 61 n. nebo manželství, str. 643 a n.), je počátkem i pro neromanisty. Uvážíme-li ještě, že přináší v celé rozsáhlé učebnici výtěžky nejnovějšího bádání při dokonalém technickém zvládnutí oboru, pak je zřejmé, že jeho dílo dosahuje téměř vrcholu toho, co může dnes buržoazní věda poskytnout.

Voltera vidí předmět a meze svého díla ve „studiu právních pojmů, norem a institucí, vypracovaných Římany k úpravě hospodářského a sociálního života jejich politické obce“ (str. 297), tedy v tom, co soudobá italská romanistika označuje výrazem „*esperienza giuridica*“ (právnícká zkušenost). Z našeho hlediska lze tedy mít výhrady jednak k takto vymezenému úkolu, jednak k jeho provedení. Je pochopitelné, že v knize, jejíž autor vychází z jiného světového názoru a jiného pojetí státu a práva, nemůžeme nalézt nic z toho, co charakterizuje výklad římského práva jako jevu třídního, jako výslednici zápasů jednotlivých tříd uvnitř tehdejší společnosti. Jen na některých místech uznává výslovně vliv politické, sociální a hospodářské skutečnosti na novou úpravu právní (např. vlastnictví, str. 300, *actio aquae pluviae arcendae*, str. 364—5; *ager publicus*, str. 370 p. 2, 373—4), leckde jej spíše jen předpokládá. Ovšem v dnešní době rozhodně není předností učebnice tak široce založené, nemá-li vůbec zmínky o marxistickém pojetí romanistiky ani o výsledcích marxistické romanistiky, byť dosud skrovných; i pro odpůrce marxismu by alespoň stručné informace byly na místě a ku prospěchu věcí. Vždyť právě nedbání hlavních pouček marx. teorie státu a práva uzavírá Volterovi cestu k plnému pochopení a osvětlení různých právních institucí. Jeho zásadní odpor zabývat se v tomto smyslu předstátními stupni vývoje (srv. str. 297, 331, p. 1, 447) vede pak k tomu, že jeho výklad institucí, jako je např. kolektivní vlastnictví, *ager occupatorius* aj., ztrácí pevnou půdu nebo dokonce se dostává do rozporu se skutečným společenským vývojem. Z téhož důvodu mu nelze přisvědčit ani k takovým hodnocením, jako je

např. nauka o tom, že otroctví bylo zmírňováno vlivem křesťanství [str. 53], když přece víme, že rozhodující zde byly důvody ekonomické.

Potvrzuje se tak, že pomocí dnešní buržoazní metody, bohatého faktografického materiálu a vysokého stupně odborného mistrovství je sice možno znamenitě osvětlit spoustu podrobností i leckteré jednotlivé články práva, avšak že tato metoda selhává ve velkých souvislostech a tam, kde by bylo na místě zjišťovat stěžejní zákonitosti společenského vývoje.

Mnohem méně místa k dispozici a proto o to těžší úkol měl bulharský romanista *Michail N. Andreev*. Poněvadž jde o učebnici marxistickou, musíme na ni klást zcela jiné měřítko, než na práci Volterrovu, s níž se ovšem nemůže měřit co do šíře a pojetí výkladu.

Systémem a způsobem výkladu buduje Andreev na starších sovětských předlohách, zejm. prof. Peretěského a Novického, ale jde dále a na základě svých zkušeností a podle svého pojetí jednotlivé kapitoly jinak uspořádává (např. spojuje právo rodinné s právem osob, str. 107 n.), více zdůrazňuje jiné momenty (např. činnost římské jurisprudence a právní postavení otroků, str. 28 n. a 109 n.) a mění rozsah výkladu. Nejvíce je to patrné v kapitole o občanském procesu, který Andreev podstatně rozšiřuje podrobným rozpracováním procesu formulárního (str. 59 n.). Naopak zase ve zvláštní části obligací výklad značně zkracuje, hlavně zúžením v části týkající se reálných a konsensuálních kontraktů (str. 260—285).

Rozhodující ovšem nejsou tyto otázky systému a šíře výkladu, nýbrž marxistické zpracování a hodnocení. Andreev sám označuje své dílo za velmi skromný pokus pojednat z hlediska marxismu-leninismu o některých základních zásadách a některých nejdůležitějších institucích římského soukromého práva (str. 5). V úvodní kapitole si velmi správně staví svůj úkol, střídavě oceňuje dnešní stav marxistické romanistiky, která je teprve ve svých začátcích, přesvědčivě kritizuje některé nedostatky buržoazní romanistiky a výstižně vysvětluje význam římského práva pro bulharské právníky.

V textu samém proniká marxistické hledisko tu více, tu méně podle důrazu, který autor klade na jednotlivá místa. Zde mu je ovšem vážnou překážkou omezený rozsah, do něhož musel vpravit tak rozsáhlý materiál, jakým je právě římské právo občanské. Rozpor mezi naléhavým metodickým postulátem a technickými možnostmi řeší Andreev tak, že se snaží materiál zachovat a hodnocení zhutnit, což se mu většinou daří, ovšem za cenu, že se leckde musí spokojit jen stručným vysvětlením a namnoze musí od třídního zdůvodnění vůbec upustit. Tak např., abychom si též ozřejmili rozdíl oproti ideologickému stanovisku Volterrovu, praví autor na počátku kapitoly o vlastnictví (str. 164): „Vlastnictví je ústřední institucí každého právního systému. Tato instituce do určité míry předurčuje všechny druhy institucí soukromého práva.“

Omezený rozsah díla je též příčinou značného omezení historických údajů, které pochopitelně mohou studujícím usnadnit orientaci. Pro větší názornost doprovází Andreev svůj výklad tu a tam latinskými texty s překladem což je vždy pedagogicky účelné. Kniha je upravena velmi přehledně, psána jasným, výstižným slohem.

I když tedy můžeme s radostí uvítat tuto učebnici jako kladný přínos bulharské romanistiky, přece jen nutno otevřeně říci, že všechny socialistické romanistické učebnice jsou ještě příliš závislé na učebnicích buržoazních a že svému poslání zůstávají hodně dlužny. Nejde zde přece o rozsah konkrétních odbor-

ných vedomostí, nýbrž o metodu celoživotní právnické prípravy; o to, jak nejlépe pomoci studujícím, aby z dějin státu a práva vytěžili takové momenty rázu politického, historického a teprve ve třetí řadě právně technického, které mají pro ně hlavní význam jako pro socialistické právnické, a které právě římské právo poskytuje v tak hojné míře.

Milan Bartošek

Za tisku vyšlo již druhé doplněné a značně přepracované vydání tohoto díla.

Univ. prof. dr. Václav Vaněček, Dějiny státu a práva v Československu, Praha 1961, str. 659*

V Štátnom pedagogickom nakladateľstve vyšiel ako učebná pomôcka Právnickej fakulty Karlovej univerzity „nástin“ syntézy dejín štátu a práva ČSSR, ktorý — podľa slov autora — predstavuje v podstate čiastočne rozšírené tézy k pripravovanému väčšiemu dielu.

O význame marxistickej, všetkým požiadavkám vyhovujúcej učebnice dejín štátu a práva ČSSR netreba podrobne hovoriť. Stačí poukázať na to, že čím ďalej tým viac prechádza ťažisko výuky na vysokých školách na samostatné štúdium, na prednášky s pozmeneným charakterom. To predpokladá predovšetkým takú učebnicu, ktorá je súca pôsobiť nielen odborne, ale aj svetonázorove a výchovne. A práve výchovná sila dejín štátu a práva ČSSR je neobyčajne silná. Dejiny štátu a práva vychovávajú k historickému chápaniu spoločenských javov, k správne, marxistickému chápaniu súvislostí štátneho a spoločenského života; sú dôležitým prameňom orientácie v politickom dianí a významným prostriedkom výchovy k socialistickému uvedomeniu, k socialistickému vlastenectvu a proletárskemu internacionalizmu. Z týchto príčin treba privítať dielo prof. V. Vaněčka, ktoré je podkladom pre ďalšiu prácu na tvorbe takej vysokoškolskej učebnice, ktorá vyhovuje všetkým kladeným požiadavkám. Syntézu prof. Vaněčka posudzujeme preto predovšetkým zo spomenutých aspektov.

Práca obsahuje dejiny štátu a práva od vzniku štátu až do r. 1948. Dejiny štátu a práva na Slovensku sa obmedzujú zväčša na všeobecnú charakteristiku niektorých inštitúcií. Autor zdôvodňuje tento nedostatok tým, že systematický právne-historický výskum najmä starších dejín sa toho času nerobí a výsledky buržoáznej vedy nám nestačia. To je pravda. Avšak napriek tomu možno a treba rozpracovať túto oblasť, aby sme vytvorili komplexnú syntézu dejín štátu a práva na území ČSSR. Ak si uvedomujeme, aký neobyčajne veľký význam majú marxistické dejiny najmä na Slovensku, kde v minulosti, menovite v čase národného obrodzenia, história zo špecifických príčin nezahrála vážnejšiu úlohu, tak musíme k zdolaniu prekážok urobiť všetko potrebné. Je to zrejme povinnosťou predovšetkým slovenských právnych historikov, no pokiaľ ide hlavne o staršie dejiny, môžu aj špecialisti, odborníci z oblasti právnej histórie v Čechách a

* Redakce uveřejňuje recenzi o této práci publikované jako rukopis, protože shrnuje výsledky nejnovějších prací o dějinách státu a práva v Československu a protože již byla recenzována v zahraničí (Czasopismo prawnohistoryczne 1962, str. 201—4 — J. Bardach).